

МОРФОЛОГІЧНІ СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Сльнікова Н. І.

Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра українознавства факультету № 2

м. Харків, Україна

e-mail: elnikova.tala@gmail.com

Scientific research is devoted to the study of morphological ways of creating legal terms in the modern Ukrainian language. The leading statements regarding the concepts of legal terminology are described, the definitions of the concepts of «term» and legal term are given. The importance of morphological derivation as a means of enriching the legal terminology is established. The main groups of legal terms formed morphologically are analyzed. It is noted that the most productive morphological way of creating legal terms is suffixation and prefixation, a smaller number of legal terms is formed by abbreviation and compounding.

Комунікація в професійній сфері фахівців юридичної галузі і суб'єктів права зумовлює знання й уміння відповідного застосування спеціальної лексики. Юридична термінологія української мови визначається регулярним оновленням нових лексем, які безпосередньо відбивають соціально-культурний процес, що формує нові поняття. Дослідження юридичної термінології на сучасному етапі має не лише теоретичну, а й практичну значущість, адже не лише окреслює правничу терміносистему, а й вивчає аспекти формування й засоби збагачення юридичної термінології, що й зумовлює актуальність цієї розвідки.

Серед науковців, які присвятили свої дослідження українській термінології різних наукових і технічних галузей, виокремлюємо І. Верхратського, М. Новицького, І. Пулюя, І. Горбачевського, А. Семенцова, О. Курило, О. Огоновського, Т. Секунду, О. Маркевича, А. Вовка, Т. Панько, С. Єрмоленко, О. Радченко, А. Д'якова, Є. Карпіловську, Л. Боярову, М. Комову й ін. Юридичну термінологію вивчали Ю. Прадід, Н. Артикуца, Ю. Зайцев, С. Головатий, Б. Ажнюк, А. Токарська, І. Царьова, Л. Гапонова, Н. Камінська, І. Кочан, С. Кравченко, Н. Руколянська та ін.

Слово «термін», як відомо, латинського походження, означає межу, закінчення, кінець. Сьогодні й досі не існує єдиного визначення поняття «термін», що зумовлюється, з одного боку, недостатнім розробленням

теоретичних засад термінознавства, а з іншого – чимала кількість визначень терміна не відображає в повному обсязі сенс цього поняття. Поділяючи думку О. Пономарева, трактуємо термін як «одиницю історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови і підпорядковується її законам» [2, с. 91]. Ключовими ознаками терміна є системність, наявність дефініції, тяжіння до моносемії, відсутність експресивних засобів, стилістична нейтральність, понятійна орієнтація, точність, лінгвістична правильність, стійкість. Аналіз мовної структури юридичного терміна визначає його як «слово або словосполучення на позначення власне правового поняття, яке відображає специфіку державноправових явищ і має визначення (дефініцію) у юридичній літературі (законодавчих актах, юридичних словниках, науково-правових працях)» [1, с. 39]. Варто зауважити, що юридичний термін може бути полісемічним і не завжди має законодавчо закріплену дефініцію.

Морфологічна деривація є одним із дієвих механізмів юридичного термінотворення, у межах якої лексичне наповнення мови науки новими словами відбувається на базі однієї чи декількох кореневих морфем за допомогою словотвірних афіксів (суфіксальні, префіксальні, суфіксально-префіксальні утворення), а також через слово- й основоскладання, аббревіації. Як зауважує Л. Симоненко, «Особливості термінотворення, на відміну від загальнономовного словотворення, полягають у використанні обмеженої кількості моделей, що є головним чинником системної організації термінології» [3, с. 91].

Найпродуктивнішим способом морфологічного творення юридичних термінів є суфіксація. У дослідженні були виявлені такі суфікси, які використовують для творення юридичних термінологічних одиниць в українській мові: -ач (-яч) (*відповідач, позивач, заподіювач*), -ість (*дієздатність, бездіяльність, законність, підвідомчість, підсудність, відповідальність, довіреність, недоторканість, неосудність, осудність, протиправність, халатність*), -ник (*захисник, заявник, розпорядник, боржник, грабіжник, власник, неособник*), -анн(я) (*помилування, вимагання, дарування, страхування, дізнання, затримання, приховування, переслідування, покарання, помилування, розслідування, розкрадання*), -изм (*бандитизм, расизм*), -ств (*батьківство, браконьєрство, хуліганство, шахрайство*), -к (*крадіжка*), -ат (*нотаріат*), -ун (*опікун*), -ок (*свідок*).

Префіксальний спосіб творення юридичних термінів є менш продуктивним у порівнянні із суфіксальним, фіксуємо такі префікси: за-

(затримання), з- (змова) по- (помилування, покарання), роз- (розслідування, розкрадання), пере- (переслідування), об- (обшук, обвинувачення), при- (приховування), під- (підгалузь (права)), про- (прогул), роз- (розбій, розподіл (влад), розшук), у- (умисел).

Префіксально-суфіксальний спосіб творення юридичних термінів реалізується через комбіноване використання афіксів, зазначених вище в описі суфіксального та префіксального способів морфологічного термінотворення, наприклад: *обвинувачення, помилування, затримання, приховування, переслідування, покарання, розслідування, розкрадання, затримання* тощо.

Юридичні терміни-композиції утворюються об'єднанням в одній лексемі декількох коренів або основ, а також поєднанням основи та самостійного слова, наприклад: *правоздатність, правосвідомість, правонаступництво, правопорядок, правопорушення, самовизначення, самовпевненість, купівля-продаж*.

Аналізуючи юридичні терміни, ми зафіксували також лексеми, утворені аббревіацією: *НБСЄ* (Нарада з питань безпеки та співробітництва в Європі), *ООН* (Організація Об'єднаних націй), *БПД* (безоплатна правова допомога), *СОГ* (слідчо-оперативна група).

Отже, морфологічні способи творення юридичних термінів є одними з продуктивних і відіграє надважливу роль у становленні правничої термінології. Водночас частотність уживання афіксів є різною. У дослідженій терміносистемі переважна кількість термінів утворена суфіксальним способом, найменш уживаним способом є аббревіація.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Законодавчі терміни та їх визначення. Наукові записки. Т. 90 : Юридичні науки. (Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»). К. : Пульсари, 2009. С. 39–44.
2. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль. 2000. 248 с.
3. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології. К. : Наук. думка. 1991. 149 с.